

KÜLTÜRBİLİME GİRİŞ

Dil, Kültür ve Ötesi...

Prof. Dr. V. Doğan GÜNAY

© **PAPATYA YAYINCILIK EĞİTİM**

Bilgisayar Sis. San. ve Tic. A.Ş.

Ankara Caddesi, No: 11/3,

Cağaloğlu (Fatih)/İstanbul

Tel : (+90 212) 527 52 96 - (+90 532) 311 31 10

Faks : (+90 212) 527 52 97

e-Posta : admin@papatya.gen.tr

Web : <http://www.papatya.gen.tr>
<http://www.papatyabilim.com.tr>

Kültürbilime Giriş: Dil, Kültür ve Ötesi... – Prof. Dr. V. Doğan GÜNAY

1. Basım Eylül 2016

Yayın Danışmanı : Dr. Rifat ÇÖLKESEN (Post-Edu Institute)

Üretim : Necdet AVCI

Pazarlama : Mustafa DEMİR

Satış : Türkiye'nin İnternet Kitapçısı: www.tdk.com.tr

Sayfa Düzenleme : Müge URCAN

Kapak Tasarım : Papatya - Kelebek Tasarım

Basım ve Ciltleme : Özkaracan Matbaacılık (Sertifika No: 12228)

Evren Mah. Gülbahar Cad. No:62 Güneşli/İstanbul

© Bu kitabın her türlü yayın hakkı **Papatya Yayıncılık Eğitim A.Ş.**'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, kısmen veya tamamen hiçbir şekil ve teknikle ÇOĞALTILAMAZ, BASILAMAZ, YAYIMLANAMAZ. Kitabın, tamamı veya bir kısmının fotokopi makinesi, ofset gibi teknikle çoğaltılması, hem çoğaltan hem de bulunduranlar için yasadışı bir davranıştır.

Günay, V. Doğan. Kültürbilime Giriş: Dil, Kültür ve Ötesi / V. Doğan GÜNAY, İst.: Papatya Yayıncılık Eğitim, 2016.

x, 308 s.; 24 cm.

Kaynakça ve Dizin var.

Sertifika No: 11218

ISBN 978-605-9594-04-2

1. İnsanbilim. 2. Toplumbilim . 3. Göstergebilim. 4. Dilbilim.

I. Title

*Ağabeyim
Zeynel Günay'ın
çok değerli anısına...*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	VII
1. Dil Nedir?	11
2. Kültür Nedir?	25
2. 1. Kültür mü Yoksa Uygarlık mı?	40
2. 2. Dil -Kültür İlişkisi	49
2. 3. Kültürün Öğeleri Nelerdir?	53
2. 4. Kültürel Çeşitlilik	58
2. 5. Kültür ve Kimlik	65
2. 6. Batının Dile ve Kültüre Bakışı	79
2. 7. Kültür Emperyalizmi	85
2. 8. Türklerde Kültürel Durum	94
3. Bilimlerin Kavşağında Kültür İncelemeleri	107
3. 1. Tarihsel Gelişme	116
3. 2. Dil, Dilbilim ve Kültür	122
3. 3. Sınıflandırma Bilimi ve Zellig S. Harris	126
3. 4. Sapir –Whorf Kuramı	134
3. 5. İnsanbilim: Kültürel ve /ya da Yapısal	139
3. 6. Budunbilim ve Budundilbilim	146
3. 7. Toplumdilbilim	156
3. 8. Göstergebilim	168
4. Kültürün Dilde Yansımaları	179
4. 1. Sözcükler ve Toplumsal Bellek, Toplumsal Tarih	186
4. 2. Akralılık Terimleri	196
4. 3. Renkler	199
4. 4. Atasözleri ve Deyimlerde Kültürel Yan	206
4. 5. Dildeki Nezaketi Belirten Sözcükler ve Kültür	212
4. 6. Söylem Belirleyici	216
4. 7. Metnin Anlamlandırılması	222

5. Kùltùrlerasılık ve Yabancı Dil Öğretimi	230
5. 1. Çok Kùltùrlùlùk	237
5. 2. Kùltùrlerasılık ve Kùltùrlerası Etkileşim	240
5. 3. Kùltùrlerası Eğitim ve Öğretim	244
5. 4. Yabancı Dil Öğretimi ve Kùltùrel Boyut	250
5. 5. İletişimsel Yaklaşım ve Dil Öğretimi	257
5. 6. Kùltùrel Edinç ve İletişimsel Edinç	262
Sonsöz	266
Alan Sözlüğü	267
Fransızca-Türkçe Dizin	274
Türkçe – Fransızca Dizin	284
Kaynakça	295

Önsöz

Bazı alanlarda söz söylemek zordur, cesaret ister. Zorluk, üzerinde çalışılacak alanın özelliğinden kaynaklanır. Bazı alanların sınırları çok belirgin değildir. Her şeyi ekleyebilirsiniz ya da hiçbir şeyi katmak istemezsiniz. Bazı alanlarla ilgili olarak her okuyucunun söyleyecek bir sözü vardır ya da bazı alanlar çok soyut durumları belirtir. Örneğin felsefi çalışmalar soyutlurlar ve ortalama bir insan için bir şeylerin yazılması zordur. Bu soyutluktan gelen bir durumdur.

Kültür gibi bir alanda çalışacaksanız çalıştığınız alanın sınırlarının belli olmaması çok tedirgin edici olabilir. Kültür alanında bir kitap yazacak kişinin önünde böyle bir durum vardır. Kültürün tanımının bu alanda çalışan insanbilimcilerden fazla olduğunu ya da kültürün 164 farklı tanımının olduğunu öğrendiğinizde, ne demek istediğimiz biraz daha anlaşılır olacaktır. Yalnızca tanım bu kadar çok, ya bu alandaki bilgilere ne demeli?

Dilbilim alanında yazı yazacakların da sıkıntıları çoktur. Herkes konuştuğu dilin “uzmanı” olduğu için herkesin kendi dili için söyleyecek bir çift sözü vardır. Doğal olarak herhangi bir akademik bilgi olmadan sizin dil ile ilgili yazdığınız her yazı baştan eleştirilmeye mahkûmdur. Bu eleştirilerin haklı ya da haksız olması önemli değildir. Siz dil hakkında konuşuyorsunuz ve o kişinin “en uzman” olduğu alandan konuşuyorsunuz. Kimse kimya, nükleer fizik ya da gastroenteroloji konusunda bir şey söylemez ama söz konusu dil ise “gerisi teferruattır”, herkesin en uzman olduğu alandır. Böylesi bir alanda yazı yazmanın zevki olur mu sizce?

Bu kadar açıklamadan sonra dil ve kültürü bir arada ele alan bir çalışmanın zorluğundan ya da kolaylığından söz edilebilir. Böylesi sorunlu iki alanı kapsayacak bir çalışma bağlamında neler yapılabilir, varın siz düşünün.

Bu kadar da karamsarlığa gerek yok. Birileri bir şeye başlamalı, bir şeyler yazmalı. Ardından başkası bu durumlara yeni çalışmalar ekleyecektir. İlgili alanlarda çalışma yapacak Türk bilim insanları için kaynağa gereksinim vardır. Örneğin kitabın yazarı olarak biz bu alandaki kitap ve kaynak eksikliğini hep hissettik. Başka çalışmalarımız için gerekli olan kültür incelemeleri, kültürlerarasılık, kültürel insanbilim, kültürbilim ya da kültür göstergebilimi ile ilgili Türkçe kaynak bulmak olanaksızdı. Yine göstergebilimin önemli bir kuramsal ayağının kültürel insanbilim olduğu bilinir. Ama bu konuda yeterli çalışmanın olmaması hep üzüntü kaynağı olmuştur. Diğer yandan özgün çalışma ya da çeviri olarak Türkçede insanbilim konusunda yeni çalışmaları görmek güzel bir durumdur.

İşte bu kaygıları kendi çapında gidermeye yönelik iyi niyetli bir girişimdir elinizdeki bu çalışma. Belki bir başlangıç belki de daha önce yapılmış çalışmalara minik bir katkı. Buna okuyucu karar verecektir. Kitabın burada belirtilen her alanı

yeterince açıkladı mı dersanız kısaca “hayır” diye yanıtlarım. Her birinin ayrı bir kitap olabileceği bu alanların tümünü tek bir kitapta toplamak neredeyse olanaksızdır. Biz kuş bakışı tüm konulara şöyle dokunup geçtik. Bunun yanında kültürle ya da kültürün özel bir alanı ile ilgili yazılması gereken daha çok kitap var. Dileğimiz bu kitabı okuyan araştırmacılar eksiklikleri görüp, bu boşluklara yönelik çalışmalar yaparlar.

Kitabın içeriği ile ilgili de söylenecek çok şey var. Biz olabildiğince dil, kültür, yabancı dil öğretimi ve kültürü inceleyen bilim dalları ile kültür incelemeleri alanında bir şeyler oluşturmaya çalıştık. Kitabın bölümlerinin bu konularla ilgili olduğu görülecektir.

Kitabın başlığındaki “kültürbilim” kavramı farklı araştırmacılar tarafından kullanılmıştır. Biraz tartışmalı bir kavramdır. Kültürbilim alanında en çok çalışan kişi Rus kültür göstergebilim uzmanı ve Moskova-Tartu Kültürel Göstergebilim Okulu kurucusu Yuri Lotman’dır. Araştırmacı başlangıçta bu terimi şu anlamda kullanır: “Kültürbilim, kültürel gelişmenin kurallarını ortaya koymak durumundadır”. Ancak sonraları kültür alanındaki tüm gelişmeleri açıklamasının zor olacağı düşünülerek bu kavramın kullanılmasından vazgeçer. Hatta Lotman, sonradan kültürbilim terimini kullanmaktan da vazgeçer ve eytişimsel özdekçilik (fr. *mat rielisme dialectique*) kavramına yönelir. Ancak 2000’lerden sonra yeniden kültürbilim ve kültür göstergebilimi kavramlarına yöneldiği görülür. Son dönemde Rusya’nın bu kavramı ve bilimsel alanı geliştirmeye çalıştığını da söylemek gerekiyor.

Kültürbilim kavramını bir başka araştırmacı, Amerikalı insanbilimci Leslie Alvin White, kültürel olguları (fr. *fait culturel*) incelemek bağlamında kullanır. Kültürün oluşumu, işlevi ve toplum içindeki değerini incelemek için geliştirilmiş bir toplumsal bilimlerden birisi olarak düşünür.

Bizim burada kullandığımız kültürbilim kavramı ise, “kültür” alanına bilimsel bir yaklaşım getiren bir kuramın adıdır. İnceleme alanı olarak genel anlamda kültürel değerlerdir ama özel olarak da bir ulusun ya da bir topluluğun kültürü olacaktır. Yani belli bir bütünce üzerinde çalışılması gerekecektir. Örneğin genel anlamda yemek yeme kültüründen söz edilebilir. Bunun yanında Türk kültüründen, Türklerde yemek yeme kültüründen söz edilebilir. Ya da Yörük kültüründen, Yörüklerin yemek yeme kültüründen söz edilebilir. O zaman incelenecek bütüncede bir seçim gereklidir. İnceleme konusu olacak bütüncenin sınırlandırılması çalışmanın başarısını arttıracaktır. Seçilen bu bütüncedeki kültürel yanı daha ayrıntılı ortaya koymak ve kültürbirimlere ayırarak çözümleme bağlamında kültürbilim terimini kullanıyoruz. Bir bakıma bizim önerdiğimiz kültürbilim kavramı, dilbilim-göstergebilim kuramı temelli olacaktır. Bu alanda bizim düşüncemize uygun bir yaklaşım göremedik. Var ise biz görmediyse bu bizim suçumuzdur.

Göstergebilimsel çözümlemede öncelikle elinizdeki bütünceyi betimlemeniz gerekiyor. Bu bağlamda önce bir kültürün olabildiğince nesnel olarak ayırt edici yanla-

rını ortaya koyan betimleyenlerin listesi ortaya konulur. Kültürün tümü ya da herhangi bir kültürel     ele alınıp incelenebilir. İkinci aşamada ise, bu kültürün oluşturucu    lerini ve bir kültürel değeri oluşturan k lt rbirimleri (fr. *cultur me*) ayrıntılı olarak ortaya koymak gerekir. Yine bu k lt rbirimlerin aralarındaki ilişkileri dizisel ve dizimsel olarak incelemek gerekecektir. Kültürbilim terimini hangi anlamda kullandığımızı belirttik ama bu türden bir     leme ne acı ki bu kitabın sınırlarını açtı. Belki bundan sonraki çalışmalarda Türk K lt rbiliminin temelleri ortaya konulabilecektir.

Kültürün bir toplum içindeki değerini ortaya koyabilmek için, o kültürü yaşayanlar için bir kültürün ne anlama geldiğini yorumlamaya çalışmak da gereklidir. Bu zordur ve görecelik içeren bir durumdur. Bu bir tür saha çalışması demektir.

Kültür çalışmalarını birçok bilim dalı kendi yaklaşımı içinde ele almaktadır. Bunun yanında özellikle Anglosakson ülkelerde kültürün tek başına ele alındığı kültür çalışmaları (ing. *cultural studies*) diye bölümlerin olduğunu biliyoruz. İlki 1964 yılında Birmingham  niversitesi'nde kurulur. Şimdilerde kültür çalışmaları ile birlikte anılan birçok bölüm vardır. Kültürel  alı malar ve kültürel tarih, iletişim ve kültürel çalışmalar, dil ve karşılaştırmalı kültür çalışmaları, medya ve kültür  alı maları, İngilizce (Fransızca, Almanca vb.) ve kültür çalışmaları gibi birçok bölümün varlığı bilinmektedir. Fransızların kültürel insanbilim ve yapısal insanbilim bağlamında kültür çalışmaları yapt ı görülmektedir. Özellikle Claude L vi-Strauss'un  alı maları Fransız kültürbilim çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Fransa'da kültür çalışmaları diye bir bölüm yoktur. Daha çok insanbilim bölümleri içinde bu türden çalışmalar yapılmaktadır. Ama son zamanlarda kültür ve turizm adıyla bölümlerin açıldığı görülmektedir. Yine Rusya son dönemde, 1990'lardan ba layarak, kendine özgü bir alan olarak g rd   kültürbilim (культuroлогия / kul'turologi , kul'turovedenie)  alı malarını hem kendi ülkesinde hem de batı dünyasında yaygınla tırmaya ba lamı tır. Son yıllarda birçok Rus  niversitesinde kültürbilim ba lı ı altında bölümler açılmıştır.

Türkiye'de gelişecek bize özgü bir kültürbilim alanının da Türk kültürünü ayrıntılı olarak ele alıp inceleyecek, dilbilim ve göstergebilim yöntemlerini kullanan bir alanın olması akla uygun gelmektedir. Belki de "k lt rk" adıyla oluşturulacak bir bilim dalı ile kendimizi dünyaya daha iyi tanıtabiliriz. Bunu tumturaklı anlatımlarla yazmak yeterli değil, bu alanda özgün çalışmalar yaparak Türklerin geliştirdiği bir kültürbilim alanı olabilecektir.

15/16 Temmuz 2016
Mavi ehir, İzmir
Prof. Dr. V. Doğan Günay

Bölüm 1

Dil Nedir?

Dil, hem kültür tarafından tanımlanır hem de kültürün tanımlayıcısıdır. Bir arada yaşayan ve belli bir kültürel birikim oluşturan her toplumun bir dili vardır. Ama sadece dili olup da herhangi bir kültürü olmayan topluluğa rastlanmamıştır. Yani dil ile kültür ve dil ile toplum arasında çok yakın bir ilişki vardır. Dil hem kültür içinde betimlenir hem de kültürün betimleyenidir ya da kültür için betimleyendir. Dil ve kültür kavramları da, belli bir topluluk bağlamında anlamlı olur ve ilgili topluluğa göre değer kazanır.

Kültür, insan yaşamı açısından önemlidir. Kültür ile ilgili çok şey söylenebilir. Örneğin kültür, farkında olmaksızın içinde bulunduğumuz toplulukta, başka insanlardan öğrendiklerimizdir ya da kültür kimliğin simgesel olarak taşıyıcısıdır¹. Bu iki tanım bile bize çok şey belirtebilir. Bir yandan kültürün olması için birden çok kişinin bir arada bulunması gereklidir, diğer yandan kişinin kullandığı kültür şu ya da bu biçimde kendisini ve kimliğini temsil ettiği belirtiliyor. Kültürün dille olan ilişkisi de ortadadır. Dil de kültürün içinde yer alan bir öğedir. Bunun yanında, her türlü sanat (resim, edebiyat, müzik, heykel vb.) kültürel bir değer olarak işlev görür. Yani kültürün sanatla da yakın bir ilişkisi vardır. Burada kısaca şöyle bir karşılaştırma yapılabilir. Tarih bilimi artgörümlüdür (fr. *rétrospection*), geriye bakış üzerine gelişir. Tarih, geçmiş sorgular. Bilim, öngörümlüdür (fr. *prospection*), gelecekte haber vermeyi amaçlar. Sanat ise içe bakıştır (fr. *introspection*), kişinin iç hesaplaşmasını, duygularını yansıtır. Felsefeye gelince, kontrol edimini (fr. *inspection*) yapar. Kullanılan dilin ve kavramların incelenmesini, anlamını inceler, kontrol eder. Kültür ise hepsini kapsar.

Yine kültür dil gibi, başka topluluklarca da öğrenilir ve/ya da öğretilir. Kültür, edebiyattır, müzik, resim gibi güzel sanatlardır. Özellikle başka kültüre ait dilleri öğrenme sırasında yalnızca dil öğrenilmez / öğretilmez, aynı zamanda o dilin oluştuğu kültürü de açık ya da örtük olarak öğretilmektedir ya da öğrenilmektedir.

¹ LAMIZET, Bernard (2012) “Tâches Fondamentales de la Sémiotique Culturelle”, HESS-LÜTTICH, Ernest W. B. (editör-) Sign **culture** = **Zeichen**, **Kultur** içinde, Würzburg: Königshausen & Neumann Yayınları, s. 335.

Dil ve kültür, topluluklara özgü şeylerdir. Topluluk olmaksızın bir dilden söz edilemez. Dil-toplum ilişkisine benzer durum dil-kültür ilişkisi için de geçerlidir: “Kültür, belli bir topluluğa ait, kullanıldığı yer açısından bir sınırı olan ve belli bir geçmiş üzerine kurulan bir şeydir”². Bu kısa tanımdan kültürle ilgili bazı temel bilgiler bulabiliriz. Kültür de dil gibi belli sınırlar içinde geçerlidir. Sınır bir bakıma topluluğun kimliğini barındırır ve tıpkı bireyin kimliği gibi, toplumsal etkileşimin gerekliliğinden doğar. Yine kültürün de oluşabilmesi için, dilin oluşumuna benzer bir biçimde, dilsel topluluğun (fr. *communauté linguistique*) yeterli bir süre için bir arada ve etkileşim içinde yaşaması gereklidir. Bir topluluğun kendine özgü dili ve kendine ait özel bir kültürü vardır. Kişi bir kültüre sahip olabilir, her kültür de belli bir topluma aittir. Her ulusun ya da topluluğun bir dili olduğuna göre, o dili inceleyerek ilgili topluluğa ya da ulusa ait bazı bilgilere ulaşılabilecektir. Bu bilgiler ilgili topluluğun ortak malı olan kültürdür, gelenektir, dildir, yaşama biçimidir ya da başka bir ortak değeridir. Güzel sanatlar gibi yerine göre yaşama biçimi ve davranma biçimi de kültürü belirtir. Her durumda dil, kültürün bir aynasıdır denilebilir. Bu yaklaşımdan yola çıkıldığında, bir ulusun dilinin incelenmesiyle onun kültürü ve dünya görüşü aydınlatılabilir. Ulusların kendi toplumsal gereksinmelerine göre bir sözdağarcığının oluştuğu, ulusal dillerin toplumca önemsenen alanlar ve dallara ilişkin olarak geliştiği ve zenginleştiği bilinmektedir. Bir dilde ne kadar sözcük varsa o ulusun dünya görüşü o sözcüklerle sınırlıdır. André Martinet dili tanımlarken dilin topluluktan topluluğa değiştiğini özellikle vurgular: “Bir dil, insan deneyiminin, topluluktan topluluğa değişen biçimlerde, anlamsal bir içerikle sessel bir anlatımı kapsayan birimlerle, başka bir deyişle anlambirimlere ayrıştırılmasını sağlayan bir bildirişim aracıdır”³. İşte bu bildirişim aracı bir topluluğa aittir. Her topluluğun bir dilinin olması sonucunda dünyada 3.000 ile 7.000 arasında dil olduğu söylenir⁴. Bir başka açıdan bu 3.000 ya da 7.000 sayıları yeryüzündeki farklı olan topluluk sayısını da vermektedir. Bu da bir bakıma yeryüzündeki değişik kültür sayısı demektir. Her ülkede farklı insan deneyimleri vardır bu farklılıklar bizi kültür kavramına götürür. Yani kültür kavramı, insan deneyimini bütünüyle bir kavramdır.

Her dildeki sözcüğün aynısı bir başka dilde bulunmayabilir. Dildeki sözcükler ve işlevleri o toplumun kültürel yapısı, yaşama biçimi, davranışları vb. ile ilgilidir. Yine toplumun ilgilendiği şeyle sözcüklerin anlamı arasında da ilişki kurulabilir. Örneğin “gönül” sözcüğünün karşılığı birçok Hint-Avrupa dilinde yoktur. Aynı şey tersi durum için de geçerlidir. Birçok Hint-Avrupa dilinde olan bir sözcük Türkçede olmayabilir. Türkçede “gönül” sözcüğünün çok geniş bir kullanım alanı vardır.

² DAHL, Øyvind (Aralık 2005) “La Dynamique de la Communication Interculturelle” **Cahiers de RIFAL** (Réseau International Francophone d’Aménagement Linguistique), No: 25, s. 31.

³ MARTINET, André (1998) **İşlevsel Genel Dilbilim**, Gözden geçirilmiş 2. Baskı, Çeviren: Berke Vardar, İstanbul: Multilingual Yayınları, s. 28

⁴ CRYSTAL, David (2007) **Dillerin Katlı**, Çeviren: Gökhan Cansız, İstanbul: Profil Yayıncılık, s. 15.

Gönül: 1. *isim* Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı “Gönüllerin birbirine kaynaştığı o günler millî bayramlarımızdan biriydi.” - O. S. Orhon. 2. İstek, arzu “Okumaya gönlün var mı?” // gönül açmak, gönül akıtmak, gönül (veya gönlünü) almak, gönül avlamak gönül (veya gönlünü) avutmak gönül bağlamak, gönül bir sırça saraydır kırılırsa yapılmaz, gönül bulandırmak, gönül çekmek, gönül (veya gönlünü) eğlendirmek gönül ferman dinlemez gönül gezdirmek, gönül indirmek gönül kırmak (veya yıkmak) gönül kimi severse güzel odur, gönül kocamaz gönül koymak, gönül okşamak, gönül var otluğa gönül var bokluğa (konar), gönül verme evliye eve gider unuttur, gönül vermek, gönül (veya gönlünü) yakmak, gönül yıkmak, gönülden çıkarmamak, gönülden gönüle yol vardır gönülden irak olmak, gönüller bir olunca samanlık seyran olur, gönlü almak gönlü bulanmak, gönlü çekmek, gönlü çelinmek, gönlü çökmek, gönlü düşmek, (birinin) gönlü ile oynamak, gönlü istemek, gönlü kalmak, gönlü kanmak, gönlü kaymak, gönlü kırılmak, (bir şeyde) gönlü olmak, (bir şeye) gönlü olmak, gönlü razı olmamak, gönlü takılmak, gönlü varmamak, gönlün yazı var kışı var, gönlünde kalmak, gönlünde (veya gönüllerde) taht kurmak, gönlünden geçirmek (veya geçmek), gönlünden kopmak, gönlüne doğmak, gönlüne dokunmak, gönlüne girmek, gönlüne göre, gönlünü çalmak, gönlünü çelmek, gönlünü düşürmek, gönlünü eğlemek, gönlünü etmek (veya yapmak), gönlünü hoş etmek, gönlünü kaptırmak, gönlünü karartmak, gönlünü pazara çıkarmak, gönlünü serin tutmak, gönlünü söndürmek, gönlünü yaralamak, gönlünün dümeni bozuk, gönül avcısı, gönül bağı, gönül belası, gönül birliği, gönül borcu, gönül borçlusu, gönül bulan-tısı, gönül çöküşü, gönül darlığı, gönül dilencisi, gönül eğlencesi, gönül eri, gönül ferahlığı, gönül hoşluğu, gönül maskarası, gönül meselesi, gönül okşayıcı, gönül rahatlığı, gönül rızası, gönül tokluğu, gönül uğrusu, gönül yarası, gönlü bol gönlü dar, gönlü gani, gönlü kara, gönlü tok, gönlü zengin, gönlü yaralı, canı gönülden.

Gönül sözcüğünün batı dillerindeki karşılığı “kalp” olarak çevrilmiştir.

Gönül: cœur (Fransızca), Herz, Eingeweide, Seele (Almanca), heart, soul, feelings (İngilizce), corazón (İspanyolca), cuore (İtalyanca), hjerte (Norveççe)

Fransızca: Cœur: kalp demektir

Almanca: Herz: Kalp / Eingeweide: İç organlar / seele: ruh

İngilizce: Heart: Kalp / Soul: Ruh / Feelings: Duygular

İspanyolca: Corazón: Kalp

İtalyanca: Cuore: Kalp

Norveççe: Hjerte: Kalp

Türkçede “kalp”, “yürek” ve “gönül” arasında önemli bir ayrım vardır. “Gönül-süz”, “yüreksiz” ile “kalpsiz” ya da “gönüllü”, “yürekli” ile “kalpli” farklı anlamlara gelen sözcüklerdir. “Dilimize sonradan dâhil edilen *kalp* sözcüğü tam olarak ne *yürek* ne de *gönül* sözcüğünün yerine geçmiştir ve *kalp* sözcüğünün ortaya çıkmasıy-

la *yürek* ve *gönül* sözcüklerinin anlam alanı daralmamıştır”⁵. O zaman Türkçe öğrenmek isteyen birisi üç sözcüğün kullanım yerlerini öğrenip doğru bağlamlarda kullanması beklenir. Bu da Türk kültürü içinde ele alınabilir. Bu tür farklı ya da bir kültüre özgü sözcükler kültürel insanbilim ya da yabancı dil açısından önemlidir.

Gerçekten Türkçenin başka dillere göre ayrıcalıklı yanlarından söz edilebilir. Lars Johanson “Türk dilleri geniş coğrafi dağılımları, farklı dil tipleriyle ilişkileri, zaman içerisindeki görece dayanıklılıkları, biçimbilim ve sözdizim açısından kurallı oluşlarıyla genel olarak ilgi çekici görünürler”⁶ der. Bu farklılık Türkçeyi ve Türk kültürünü diğer dillerden ve kültürlerden ayıran özellikler olarak gösterilebilir. Bu farklılık Türkçeyi olağanüstü bir dil yapmaz. Her dilde buna benzer ayırt edici yanlar ya da farklılıklar bulunabilir. Dildeki bu ayırt edici yan yalnızca kültürde fark edilmez, belki de asıl olarak düşünce yapısında daha belirgin olarak görülür. Dil öğretim kitaplarında, dil öğretilirken o dilin konuşulduğu kültür de öğretilir. Çünkü bazı sözcükler o kültür içinde anlamlı olabilir. Örneğin bizim dilimizdeki “gönül” sözcüğü gibi, “aferin”, “başüstüne”, “buyurun”, “eyvallah”, “inşallah”, “kıyamam”, “maalesef”, “maşallah”, “oha!”, “tabii” gibi sözcüklerin bir başka dilde tam karşılıklarını bulmak zor olabilir.

Pek çok duygu halleri vardır ki, bir kültürde bunları dile getirecek tek bir sözcük yok iken, öteki dilin bu duyguları dile getirmek için birden çok sözcük vardır. Bir dilde o yaşamı ya da o düşünceyi dile getirecek bir sözcük yoksa o duygunun bilinçine ulaşabilmesi çok az rastlanan bir durumdur. Bilinç, farkına varmak ya da bilmek demektir. Eğer bir dilde değişik duygular farklı sözcüklerle dile getirilemiyorsa, bir kimsenin böyle bir duygunun farkına varıp ayırt edebilmesi hemen hemen olanaksızdır. Aksine eğer değişik duygular için kendi dilinde farklı sözcükler varsa, bunları bilinçli olarak kullanarak çok farklı duyguları ayrıntılı bir biçimde ortaya koyabilecektir. Özellikle düşünsel alandaki ince ayrımları belirten sözcük sayısı toplumların dillerinin gelişmişliği ile doğru orantılıdır. Düşünmek ilişkileri ortaya çıkarmak demektir. Yani Eskimo dilinde çok sayıda “kar” sözcüğünün olması, Arapçada “deve” ile ilgili sözcük sayısı ya da Türkçede “akrabalık terimlerinin” çokluğu o dilin gelişmişliği değildir. O toplumların ilgilendikleri ya da maruz kaldıkları durumları belirtir. Ama bir dilde örneğin “düşünmek”, “derin derin düşünmek”, “kısa süreli düşünmek”, eylem olarak “düşünmek”, “bir şeyi düşünmek”, “bir an düşünmek”, “gelecekteki bir durumu düşünmek”, “geçmişteki bir olayı özleyerek düşünmek” vb. gibi eylemler. Bu durumları biz yazdık. Yeryüzünde bu durumları ayrıntılı olarak belirten bir dilin olup olmadığını bilmiyoruz) için farklı sözcükler varsa, o dilin gelişmişliğinden söz edilir; o dilde felsefenin ya da başka düşünsel alanların çok geliştiğini söylemek olasıdır. Walter Porzig Almandaki ve Fransız-

⁵ GÜNAY, Nesrin (2015) “Türk Dilinde Eşanlamlılık ve “Gönül, Yürek, Kalp” Kelimeleri”, **Bilig** içinde, Sayı: 129, s. 126.

⁶ JOHANSON, Lars (2006) **Türk Dili Haritası Üzerinde Keşifler**, Çevirenler: Nurettin Demir-Emine Yılmaz, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları, s. 11.

cadaki saatlerle ilgili farklı sözcükleri konu ettiği yazısında, toplumların “başka düşünüş ve görüş tarzlarına sahip olmasında, dünyayı başka türlü kavramasında ve bölümlemesinde, dünyayı başka bir duygu ve başka irade ile yaklaşmasında”⁷ farklılığın olacağını belirtir.

Almancada *Taschenuhr* (cep saati), *Wanduhr* (duvar saati), *Turmuh* (saat kulesi saati), *Sonnenuhr* (güneş saati), *Wassenuhr* (su saati), *Sanduhr* (kum saati) sözcükleri kullanılır, yani zaman ölçen bütün aletler önce *Uhr* (saat) adı altında toplanmıştır, daha sonra şekillerine ve çalışma tarzlarına göre özel bir ilave ile birbirlerinden ayrılırlar. Fransızcada ise, her gün kullanılan bu aletlerde, biçim bakımından ayırma daha fazla ağırlık verilmiştir ve buna göre onları (aynı sıra ile) *montre*, *pendule*, *horloge*, *cadran*, *clepsydre*, *sablier* diye adlandırılır. Almanca sözcükler ikişer parçadan oluşmakta ve söz konusu saatin türü hakkında bir şey söylemektedir; Fransızca sözcükler ise, yakından betimlemeye ya da şu ya da bu biçimde sınıflandırmaya çalışmadan, yalnızca bir nesneyi adlandırmaktadır”⁸.

Sözcüklerden daha fazla düşünceye sahibiz. Düşünülen ve hissedilen ama adlandırılmayan nice duygular, hisler ya da değerler vardır. Bu adlandırılmayan değerler, toplumların ahlakında, şiirde, güzel sanatlarda, düşünce biçimlerinde görülebilir. Dilde karşılığı olmayan bir şeyin de kalıcı olması tartışmalı bir durumdur. Sözcüklerin yardımı olmadan, hemen hemen hiçbir şey bellekte tutulamaz. Öte yandan duyulana, hissedilene belirgin bir biçimde anlatmada sözcükler de yeterli olmaz.

Her dilin anlatım olanakları farklıdır. Başka dillerde olan bazı sözcükler bizim dilimizde ya da bir başka dilde olmayabilir. Örneğin bir dilde farklı durumları anlatan tek bir sözcük vardır. Bu durumları biz yerine göre Türkçede 2 ya da 3 sözcükle, bazen de bir tümce ile anlatabiliriz.

1. **Aware (Japonca):** Çok hoş bir güzelliğin küçük ve geçmekte olan bir anının içimizde yarattığı acı-tatlı duygu durumu.
2. **Utepils (Norveççe):** Elinizde biranız ile güneşli bir günde açık havanın tadını çıkarmak.
3. **Ilunga (Tshiluba Dili):** Yapılan herhangi bir kötülüğü ilk seferde affetmeye, ikincisinde hoşgörü göstermeye hazır fakat üçüncünde asla affetmeyen kişi.
4. **Wabi-Sabi (Japonca):** Doğal doğma, büyüme ve ölme döngüsünü kabullenmek.
5. **Pochemuchka (Rusça):** Çok fazla soru soran kişi.
6. **Friolero (İspanyolca):** Özellikle soğuk havalara ve düşük sıcaklıklara karşı aşırı hassas olan kişi.
7. **Schadenfreude (Almanca):** Diğerlerinin mutsuzluğundan keyif alma hali.

⁷ PORZIG, Walter (1986) *Dil Denen Mucize II*, Çeviren: Prof. Dr. Vural Ülkü, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 8.

⁸ PORZIG, Walter (1986) *Dil Denen Mucize II*, Çeviren: Prof. Dr. Vural Ülkü, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 8.

8. **Mamihlapinatapei (Yagán Dili):** Birbirlerine karşı derin arzular besleyen, ancak harekete geçme konusunda son derece isteksiz, gönülsüz olan iki kişinin sessiz sedasız bakışması (kesişmesi).
9. **Prozvonit (Çekçe / Slovakça):** Tam olarak para ödememek için, “çaldırıp kapatan” kendisini karşı tarafın aramasını bekleyen kimse.
10. **Fernweh (Almanca):** Daha önce hiç bulunmadığı bir yere karşı sıla hasreti çekmek.
11. **Iksuarpok (Eskimo Dili):** Birisinin bir anda çıkıp gelmesini beklerken yaşanan hüsrana.
12. **Waldeinsamkeit (Almanca):** Orman içerisinde yalnız olma duygusu.
13. **Tsundoku (Japonca):** Satın aldıktan sonra bir kitabı okumamak, alınıp okunmamış diğer kitapların arasına yerleştirmek.
14. **Hanyauku (Kwangali Dili):** Sıcak kum üzerinde parmak ucuna basarak yürüme hareketi.

(Örnekler internetten alınmıştır: <http://onedio.com/haber/turkce-de-en-az-bir-cumle-ile-aciklayabildigimiz-14-yabanci-kelime-306987>, Erişim: 15.04.2016)

Daha önce de belirtildiği gibi Türkçenin de kendine özgü ayrıcalıklı yanları vardır. Gönül gibi, Türkçede var olan ve başka dillere çevrilemediği, başka dillerde karşılığının tam olarak bulunmadığı sözcükler, deyimler ya da kalıp yapılar vardır. Bu sözcükler bize özgüdür ve onların bizim kültürümüz içinde bir anlamı ve değeri vardır. Örneğin şu sözler dilimizde vardır. Bunları yabancılara anlatmak oldukça zordur. Bu anlatımları bir başka dile sözcüğü sözcüğüne çevirdiğinizde çok anlamsız yapılar oluşturuyor (Ama şu da denilebilir: Aynı durum bir başka dilde Türkçedekinden farklı biçimde belirtiliyor olabilir. Belki o dildeki anlatımı da sözcüğü sözcüğüne çevirince çok anlamsız bir tümce çıkıyordur).

Afiyet olsun, Başın(ız) sağ olsun, Boş ver, Çok yaşa, Eline (ellerine) / Elinize (ellerinize) sağlık, Geçmiş olsun, Gözünüz aydın, Güle güle gidin, Güle güle kullan(ın) !, Hoş geldin(iz), Hoşça kal, Kendine iyi bak, Kolay gelsin, (Allah) Nazardan korusun, Sıhhatler olsun,

Aferin, Allah korusun, Buyurun, Hayırlı olsun, Allah analı babalı büyütsün, Bir yastıkta kocasınlar, İyi ki doğdun, Maşallah, Nazar değmesin, Başüstüne, Eyvallah, Hoş bulduk, İnşallah, Kıyamam, Maalesef, Tabii, Vallahi bil-lahi

Balıkli, Ciğerimin köşesi, (Benim) ilk göz ağrım, Kafayı üşüttü, Şeytan tüyü, Pabucu dama atıldı,

Armut piş ağızma düş, Battı balık yan gider, El elden üstündür, Havadan sudan, Oha!,

Ateş almaya gelmek, Bir musibet bin nasihatten iyidir, Cami yıkılmış ama mihrap yerinde,

Taş attı da kolu mu yoruldu?

Üstteki kalıp yapıların bazılarını İngilizceye ya da Fransızcaya çevrildiğinde hiçbir anlamı olmayacaktır.

1. “Kolay gelsin”: Que cela vienne facilement !
2. “Gözünüz aydın”: Puissent vos yeux être éclairés !
3. “Başıüstüne”: Sur la tête
4. “Elinize sağlık”: Santé à votre main !
5. “Geçmiş olsun”: Que cela soit passé !
6. “Vallahi billahi”: Pour dieu, je jure au nom de dieu
7. “Güle güle kullan !” ve “Güle güle kullanın !”: Souris, souris, utilise-le !
8. “Sihhatler olsun”: Que la santé soit !
9. “Başın sağolsun” ya da “başınız sağolsun”: Que ta / votre tête soit saine !
10. “Çok yaşa”: Vis beaucoup !

-
1. Hoş geldin: Good you came.
 2. Hoş bulduk: Good we found ourselves here
 3. Afiyet olsun: May you have an appetite.
 4. Eline sağlı: Health to your hand.
 5. Sihhatler olsun: May you be healthy.
 6. Maşallah: Wow that’s great!
 7. Kıyamam: I won’t hurt you
 8. Aferin: Way to go.
 9. İnşallah: God willing.
 10. Allah korusun: May God protect you
 11. Nazardan korusun: May God protect you from the evil eye.
 12. Başın sağolsun: Health to your head.
 13. Hoşça kal: Stay well.
 14. Kendine iyi bak: Take care of yourself.
 15. Kolay gelsin: May it come to you easily.
 16. Çok yaşa: God bless you.
 17. Geçmiş olsun: I hope it passes you quickly.

Burada belirtilen sözcükler bütünüyle toplumumuza aittir. Bazıları dinsel kaygılarla söylenmektedir bazıları da deyim özelliğindedir. Din, kültürü aşar ancak kültürü farklı biçimlerde besler de. Bazen bir sözcük insanı hiç beklenmedik bir ruh durumuna, içinde kök salmış olduğunu hiç bilmediği bir ahlak düzenine götürebilir ya da soyut bir evrene sürükler. Bu sözcüklerden birisi, dinsel anlamı akla gelmeden sık sık kullanılan *inşallah*’tır. Suat Sinanoğlu bu sözcüğün toplumumuzdaki değerini şu biçimde açıklamaktadır:

İnşallah: “Konuşma dilinde bir öneriyi, bir çağrıyı kabul etme anlamında kullanılıyorsa da; vazgeçme, isteksizlik, ihmal, sözünden dönme durumlarında sözcüğün asıl anlamına başvurulmakta, söz verilmediği için, Tanrı’ya bırakıldığı ileri sürülmekte, böylece suçlu kendisini aklamaktadır”⁹.

Tek bir sözcüğün farklı bağlamlarda değişik anlamlarda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Diğer sözcükler için de bu türden açıklamalar yapılabilir.

Tarihin her döneminde inançlarla dil arasında bazı etkileşimler görülmüştür. Yasaklama, kutsama, çekinme ya da esenlikli biçimde adlandırma biçimindeki inanç-dil ilişkisi her toplumda görülmüştür. Bir toplumda yasaklanan bir düşünceye bağlı olarak, o düşünceyle ilgili sözcükler de yasaklanmıştır. Yasaklamaların sonucunda, aynı aynı durumu belirtecek yeni sözcükler türetilmiş ve yasaklı durum bu yeni sözcüklerle, çağrışımlarla, soyutlamalarla adlandırılma yoluna gidilmiştir. Örneğin “savaş, kadınların evreninden sözcüklerce de uzak olsun diye, Güney Amerika Karaiib’lerinde erkekler, savaşa giderken kadınların bilmedikleri bir dil lar”¹⁰muş. Kendi toplumumuzdan da bu konuda çok sayıda örnek bulmak olasıdır. Türk toplumu iç çamaşır olan “don” kavramını uygunsuz bulduğundan sonraları kullanılmaz olmuştur. Bu sözcük yerine “kilot” demişler, bu da değişmiş ve günümüzde “iç çamaşır” olarak adlandırılmaktadır. Bir dönem toplumumuzda kullanılan “hela” sözcüğü kaba görüldüğü için, sonraları, “yüznumara” ve “tuvalet” denilmiştir. Günümüzde ise “lavabo” şeklinde adlandırılmaktadır. Hastalık adlarında da benzer durum görülür. Örneğin “veba” (kara ölüm), “kanser” (kötü hastalık), verem” (ince hastalık) gibi bazı hastalık adlarını anmayıp farklı biçimlerde adlandırıldığı görülür. Yine İzmir’in semti “Kokaryalı”nın adı zamanla “Güzelyalı”ya dönüşür, “Çirkince” köyünün adı da “Şirince”ye dönüşür. Türklerde bir dönem sıklıkla kullanılan “Dursun”, “Yaşar”, “Durmuş”, “Duran”, “Satılmış” gibi adlarda da bir umut vardır. Daha önce doğmuş çocuğu ölen aile yeni doğan çocuğuna bu adı vermişlerdir. Yani tarihin her döneminde toplumsal değer yargıları ve inanç dizgesi ad vermede önemli bir etken durumunda olmuştur.

Kişî dili öğrenir, bu dil yardımı ile başkası ile iletişim kurar, kültürünü geliştirir, bu kültürü kalıcı olmasına yönelik kitap yazar vb. Kitap aslında bilginin, dilin, kültürün kalıcı olması için sözlü dilin kalıcı olması düşüncesinden sonra geliştirilmiş bir düzenektir. Bilinen en eski kitap olan Prisse d’Avennes papirüsü M. Ö. 2600 yılına aittir¹¹. Bu kitap da bir bilgi aktarma amaçlanmış ve kültürün kalıcı olması için yazılmıştır. Aslında yazı düşüncesinin sözel anlatımını değiştirebilecek ayrı bir yöntem değildir. Konuşmayı kalıcı olması için geliştirilmiş bir düzenektir. O günden bu yana bilgiler genelde kitaplarda toplanıp sonraki nesillere iletmeye çalışılmıştır. Ama günümüzde çok karmaşık bir alan vardır. İnternet hem kitabın, hem gazetenin, hem televizyonun hem de daha birçok durumun yaptığı şeyi aynı anda yapar konumdadır.

⁹ SİNANOĞLU, Prof. Dr. Suat (1988) **Türk Hümanizmi**, 2. Baskı, Ankara: TTK Basımevi, s. 57

¹⁰ KÖKSAL, Aydın (1980) **Dil ile Ekin**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 43.

¹¹ DELAMARE, François; GUINEAU, Bernard (2008) **Renkler ve Malzemeleri**, 2. Baskı, Çeviren: Orçun Türkay, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Genel Kültür Dizisi, s. 24.

Yeni öğrenilen bir dilin, o dilin kültürüne uygun olarak konuşulması gereklidir. Dil ya da kültür iletişimi de etkiler. Bu bir bakıma sınırlılıktır. Çünkü o dil, ilgili kültür ve düşünce yapısında doğup gelişmiştir. Kültür belli bir düşünceler dizgesi ya da bütünüdür. Dilde var olan sözcüklerle iletişim kurulabilecektir. Yine kültürel sınırlarımız iletişim sınırlarımızı da belirleyecektir. Bu açıdan bir sınırlılıktan söz edilebilir. Örneğin Türkçenin, sözdizimsel işlevlerin düzeni açısından Özne-Nesne-Eylem (ÖNE) yapısında bir dizilişi vardır. Türkçenin de içinde olduğu dünya dillerinin %45'i bu sözdizimsel yapıdadır. Dünya dillerinin %42'si ise Özne-Eylem-Nesne (ÖEN) konumundadır. Tümceye yapılan en fazla ek nesneyle ilgili olmaktadır. İlgili tümcecikleri denilen yan tümceler hep nesneye eklenir. ÖEN konumundaki bir Hint-Avrupa dilinden Türkçeye eşanlı çeviri yapan birisi, ilgili tümcenin sonunu beklemek durumundadır. Çünkü Hint-Avrupa dilinde, örneğin Fransızcada, nesneye eklenen yan tümcecik tümcenin son kısmında bulunacaktır. Türkçede ise öznenen hemen sonra olacaktır. Bu açıdan eşanlı çevirilerde çevirmenler oldukça zorluk çekerler. Bu da dillerin düşünme biçimine yaptığı etki olarak değerlendirilebilir.

Sözcüklerin dizilişi aynı zamanda bir özgürlük (fr. *liberté*) ve özgünlük (fr. *originalité*) olarak da görülebilir: Bir dildeki farklılık bu toplumun kültüründeki ve düşünce yapısındaki özgünlükten kaynaklanır. Bu da bir dili kullanırken, o dilin kuralları içinde, kişi düşüncesini oluşturabilir. İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'un dil-söz ayrımı, toplumsal kültür ile bu kültürün bireysel kullanımı arasındaki ayrımını da belirtebileceğini söyleyebiliriz. Dil, toplumla kültür arasında bağ kuran bir yapıdır. Toplumsal kültür, topluma ait olan kültür, Saussure'un görüşündeki "toplumsal olan dil"i belirtir. Kişinin bu topluma ait kültürden yola çıkarak kullandığı, yararlandığı kültür ise bireysel kullanım olacaktır. Bu da "söz"e denk düşecektir. Bu bireysel kullanımda, toplumsal kültürün olanak verdiği ölçüde özgün kullanımlar ve özgürlükler olacaktır. Ama toplumsal kültürün dışında bir şey kullanma şansı da yoktur.

Her dilin kendine özgü bir yanı, bir özgüllüğü (fr. *spécificité*) de vardır. Türkçedeki "bir dil bir insan, iki dil iki insan" denilmesindeki neden, dil yoluyla yeni bir kültür, yeni bir düşünme biçimi ve yeni bir temsil ya da yeniden sunum (fr. *représentation*) söz konusudur. Temsil kavramı insanlık bilimlerinin birçoğunda geçerli bir durumdur. Toplumsal ve kültürel bütünlüğün ortak gerçekliğe katkı sağlaması için kullanılan bir tanımdır¹². Gerçek dünyadaki bir nesne, düşünce, kavram ya da şey dilde simgeler yoluyla temsil edilirler. Dildeki her şey göstergedir ve dilsel göstergeler gerçek dünyadaki nesnelerin dildeki birer temsilleridir. Dildeki sözcüklerin her biri temsil olmasının ötesinde dilin kendisi de bir toplumsal temsildir. Yine dil yalnızca kültürel öğelerin iletişim aracı olmakla kalmaz, aynı zamanda dilin kendisi de bir kültürel öğedir. Bir dil, o toplumu temsil eder. Dillerin toplumsal temsilleri (fr. *représentation sociale*); hazırlanmış, paylaşılmış, bireşimsel (fr. *synthétique*)

¹² MOREAU, Marie-Louise (editör-) (1997) *Sociolinguistique. Concepts de Base*, Liège: Mardaga, s. 246.

ve etkili toplumsal bilgilendirmeler biçimindedir¹³. Her ulus, dilinin sunduğu olanaklardan yararlanarak, dilini kullanarak tarih boyunca kendi benliğini, varlığını sergileyen bir kültür ortaya koyar. Kültür, kendini toplumun bir bireyi olarak gören kişinin geliştirdiği, yorumsal şemasının incelenmesi olarak anlaşılabilir. Claude Claneet, kültür için “kendilerine ve başkalarına ait uygulamaların toplumsal anlamının algılandığı ve üretildiği biçimlerdir”¹⁴ diyor. Toplumsal anlamın algılanması ve üretilmesi dil yoluyla olmaktadır. Dil de temsilleri belirten göstergelerden oluşmuştur. Toplumsal ilişkilerin sürdürülmesinde ve farklı uygulamalarında, toplumsal temsillerin önemli bir yeri vardır. Temsillerin, düşünbilimsel (fr. *idéologique*) yargılamaların ve bir topluluğun içinde taşınan duyguların bütünü durumundaki kültürün, etkileşimsel bir devingenliğin ve süreklilik belirten bir oluşum sürecinin üzerine kurulmuştur. Bütün kültür tanımları içerisine eklenmesi gereken “etkileşimsel devingenlik” ve “süreklilik belirten oluşum” açıklamalarını unutmamak gerekiyor. Kültürün sürekliliği vardır, toplum içinde sürekli bir etkileşim vardır. Bu etkileşim devingenliği getirir. Bu tanımda kültür sözcüğü, edebiyattan ve güzel sanatlardan doğan kavramları da içine alır, ama kültür bu kavramları da aşacak bir biçimde yer alır. Edebiyatın, genelde ulusların birlik olmasında önemli bir işlevi vardır. Dil bir bakıma edebiyatın temelidir, edebiyat de bir budunun, bir ulusun ruhudur.

Temsiller (fr. *représentation*), konuşan kişilerin anlaşma ve sınırlarını tanımaya izin veren bir özelliği olduğundan, gerçek yaşam için önemli olan bilgi ve inancın temeli sayılır. Dilin yorumsal işlevi, söyleme dönüşmesi bağlamında varlık bulur. Her insan gerçekliği temsil yoluyla oluşturur. Bu temsil, belli bir gruba ait olan ortaklaşa temsil (fr. *représentation collective*) ya da bireysel temsil de (fr. *représentation individuelle*) de olabilir. Bu son durumda kişinin geçmişine, tarihine ya da duygularına yönelik olacaktır. Temsiller indirgenmiş imgelerdir, gerçeğin basitleştirilmesi şeklinde olabilir ya da basmakalıp biçimlerine dönüşmüş yapılar olabilir. Dildeki temsil durumuna söylemin kattığı; yorumlama, tartışma, benimseme, kipleşme, alıntılama, sezinletme gibi simgesel bir yönlendirmenin tümünü belirten gözlenebilir bir boyut taşır¹⁵. Dildeki her şeyin bir temsil olduğunu, gerçek dünyadaki nesnelerin, olguların ve varlıkların dildeki sunumları, yani dilsel göstergeler olduğunu biliyoruz. Dilsel göstergenin gerçekleştirdiği işlevler yorumlamadan kipleşmeye, sezinletmeden tartışmaya kadar çok fazla olduğu görülmektedir. Temsil, gerçeğe ilgili bilgi verir, gerçeğe bir biçimde bağımlıdır, sonuçta temsil denilen şey gerçeğin yeniden oluşturulması işidir. Temsiller davranışları yönlendirmede de önemli bir rol üstlenir.

¹³ MOORE, Danièle; PY, Bernand (2012) “Discours Sur les Langues et Représentations Sociales” ZARATE, Geneviève; LÉVY, Danielle; KRAMSCH, Claire (editörler-), **Précis du Plurilinguisme et du Pluriculturalisme** içinde, Paris: Éditions des Archives Contemporaines, s. 272.

¹⁴ CLANET, Claude (1990) **L’Interculturel. Introduction aux Approches Interculturelles en Education et en Sciences Humaines**, Toulouse: Presses Universitaires du Mirail, ss. 15-16.

¹⁵ PY, Bernard (2004) “Pour Une Approche Linguistique des Représentations Sociales”, **Langages** içinde, sayı: 154, s. 7.

Davranış içsel olarak anlam barındırmaz, daha çok belli bir yorumlama edimiyle davranışın anlamlı olduğu görülür. Bu davranışların doğrulanması da temsiller yoluyla olabilecektir. Kültürel temsil üzerine yapılan araştırmalar hem temel ve uygulamalı bir özellik sunar hem de değişik yöntembilimlere (örneğin laboratuvar deneyleri, sormaca, katılımcı gözlem, belgelerin ve söylemlerin çözümlemesi vb.) gönderimde bulunur¹⁶. Bu araştırma bilimsel, kültürel, toplumsal, çevreyle ilgili, ruhbilimsel ve eğitim gibi çok değişik alanları ilgilendirmektedir.

Temsil bireylerin çevresiyle birlikte var olduğu ilişkiler yapısını çevreler. Toplumsal ilişkiler üzerine, grup içi ilişkilerde ve öbekler arası ilişkilerde bir açıklama getiren temsil, kesin öğelerin tanınmasında ve edimler ile toplumsal kılıgıların (fr. *pratique sociale*) gerçekleştirilmesinde temel bir koz durumuna dönüşür. İmge-inanç ilişkisi, kavram ve kuramın tersine, her zaman duygulandırıcı bir özelliğe ve akla uygun olmayan bir göreve sahiptir. Bu, onların varlığının ya da varlıklarının kesiti konusunda belli bir toplumun bireyleri ya da bir toplumsal grubun hazırladığı bir bilgidir. İnanç toplumsal bir kılıgdır ve her zaman akla uygunluk aranmaz.

Her dil bir topluluk içinde, o topluluğun kültürü içinde doğup geliştiğine göre; dili kültürden, kültürü de dilden ayırmak neredeyse olanaksızdır. Dildeki her şey simgedir ve dilsel simgeler (göstergeler) yalnızca başka bir şeyin yerini tutmaktan ya da başka şeyleri temsil etmekten daha fazla işlevinin olduğu da bilinir. Simgeler kendilerini kullananlara, anlamların bir kısmını kendilerine kazanmalarına izin verir¹⁷. Şöyle bir örnek düşünelim: İspanya’da boğa güreşi geleneksel bir spor ve eğlence aracıdır. Bu eğlence aracının dilde ve kültürde mutlaka yansımaları vardır. İspanyol arkadaşının ısrarıyla arenaya giden bir Türk ile İspanyol arkadaşının olaya bakış açıları farklı olacaktır. İspanyollar bu eğlenceyi seyretmek için arenaları doldurur ve matadorun boğayı öldürmesiyle kazanılan zaferi alkışlarlar. Fakat farklı bir kültürden gelmiş olan Türk için durum hiç de böyle değildir. Onun gözünde savunmasız bir boğa, elinde kılıç olan bir matador tarafından katledilmekte ve binlerce insan bu olayı alkışlamaktadır. Bu, hayvanlara karşı yapılan bir zulümdür ve insanlar da buna ortak olduklarından zalimdirler. Ne olursa olsun, o toplum bu eğlenceyi kendi kültüründen atıncaya kadar boğa güreşleri İspanyol kültürünün bir parçasıdır ve bu kültürün dilde ve başka yerlerde yansımaları olacaktır.

¹⁶ MAURIER, Louis; LONDEI, Danielle (2012) “Images, Discours et Représentations Culturelles” ZARATE, Geneviève; LÉVY, Danielle; KRAMSCH, Claire (editörler-), **Précis du Plurilinguisme et du Pluriculturalisme** içinde, Paris: Éditions des Archives Contemporaines, s. 219.

¹⁷ COHEN, Anthony P. (1999) **Topluluğun Simgesel Kuruluşu**, Çeviren: Mehmet Küçük, Ankara: Dost Kitapevi, s. 11.

İspanyolca boğa güreşi ile ilgili deyimler:

“Coger el toro por los cuernos” (Boğanın boynuzlarını yakalamak/ boğayı boynuzlarından tutmak. Yorum: Sorunu halletmek, ele almak / sorunu çözmek).

“Volver al ruedo” (Arenaya dönmek / arenaya geri gitmek. Yorumu: Bir etkinliğe/işe/duruma yeniden başlamak / bir işe yeniden girişmek).

“Haberle visto las orejas al toro” (Boğanın kulaklarını görmüş olmak. Yorum: Yakındaki tehlikeyi/riski görmüş olmak).

“Dar la vuelta al ruedo” (Arenada bir tur atmak. Yorumu: Bir işin üstesinden gelmek, galip gelmek, yenmek)

“Corre como si un toro corriesse tras de él” (Arkasında bir (onurlu) boğa varmış gibi yürüyor. Yorum: Çok hızlı yürüyor. Arkasından atlı kovalamak).

Benzer türden farklı kültürel davranışlar, gelenekler başka toplumlarda da bulunabilir. Bazı “hayvan severler” kurban bayramını eleştirilmektedir. Boğa güreşi bazıları için hayvana yapılan eziyettir. Bazıları için boks bir spor olamaz.

Dil, toplum ile kültür arasındaki ilişkiyi kurar, bu nedenle dilin kültürü aktarmada etkili bir işlevinin olduğu açıktır. Dilin, kültürel değerleri ve insana ait geçmişini oluşturma ve koruma, alıcıya bir şey anlatma ve ona bir görüş aktarma gibi bazı işlevlerinden söz edilebilir. Dil insana geçmişini açıklamasına olanak sağlar ve insana özgü kimliğin geçmiş yoluyla oluştuğunu gösterir. Geçmişle dayanışma dil yoluyla olmaktadır. Elbette dilin en büyük görevi iletişim işlevidir. Dil yoluyla insanlar birbirleriyle haberleşir, iletişim kurar. Dilin toplum içinde çok önemli bir yeri olduğu apaçık ortadadır. Dil, doğrudan bir doğa ürünü değildir. Saussure’un dille ilgili yaptığı biçim/töz ayrımını herkes bilir. Dil töz değil, bir biçimdir. Her toplulukta farklı olan insan deneyiminin anlamsal içerikle (gösterilen) sessel anlatımdan (gösteren) oluşan bir simgeye dönüştürülmesinde dil ortaya çıkar. Dilin birey ve toplum içinde varlık bulmasındaki yerini Nermi Uygur şu biçimde dile getirir: “Ne doğar doğmaz dilimiz var, ne de bizim eylemli bir katkımız olmaksızın var. Öğrenmesiz, alışmasız, yinelemesiz edinmem dili. Bedenimin belli parçalarının, sözgelimi ağzımın, ağzımdaki dilin bir yapıp etmesi değil dil”¹⁸. Noam Chomsky dilin edinimi konusunda Nermi Uygur’un görüşüne uygun şeyler söyler. Chomsky’ye göre insan doğduğu zaman beyni boş bir levha gibidir. Çocuk doğuştan doğal bir dili konuşabilme yetisiyle doğmaktadır. Ama doğal dili sonradan edinmektedir. Çocuk, bir dili herhangi bir davranışı öğrendiği gibi öğrenmektedir. Chomsky’nin dilin dilbilgisi kurallarının ediniminde doğuştan gelen dil düzeneğine dayandırılması görüşü 1970’li yıllardan sonra Jean Piaget’nin duyuşal motor çizgesi (fr. *schéma du moteur sensoriel*) ile açıklanmaya çalışılmıştır. İnsan eylemde bulunabilen, kendisini belirli bir eylemin nedeni olarak tasarlayabilen bir varlıktır. İnsan olmadan bir dilden söz edilemeyeceği gibi dil olmadan da insanın topluluk olarak yaşaması olanaksızdır.

¹⁸ UYGUR, Nermi (1984) **Kültür Kuramı**, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 14

Dil ile kültür arasındaki ilişki de aynı türdendir: Dil beden, kültür ise kandır. Kültür olmazsa dil ölür. Dil olmazsa kültür biçimlenmez.

Dil yoluyla belli düşünceler karşıdaki alıcıya aktarılır. Yani düşünme dil yoluyla oluşturulur. Düşünce denilince genellikle “gerekçe öne sürme, öncülden sonuca yürüme, tek tek tasarımları belli bir düzen içinde birbiriyle birleştirme, çıkarımlama, kanıtlama, karşılaştırma, belgeleme, tanıtlama ve benzeri şeyler anlaşılır”¹⁹. Tüm bu düşünce biçimlerinde dil kullanılır. Dil düşüncenin hareketlenme yönünü biçimler. Eksik, yetersiz, boşlukları olan bir dilin her açıdan düzgün ve yetkin bir düşünce ortaya koyması zordur.

Biyolojik bir zorunlulukla insan çeşitli eylem etkinliklerinin merkezindedir. Yaşadığı sürece sürekli bir uğraşım içindedir. Bu yaşam uğraşmalarına ilişkin her şey: duyma, algılama, düşünme, eylemde bulunma, bilme ve iletişimde bulunma gibi bir takım edimler içinde bulunur. Bu edimler insanın en temel özelliğidir. Bu edimlerin hepsinde dilin önemli bir yeri vardır. Genelde bilginin iki kapısı bulunmaktadır. Bunlardan birisi algı deneyimi ya da duyusal deneyim, diğeri ise dildir. Duyma, düşünme, eylemde bulunma gibi deneyimler algı deneyimi içinde kabul görür.

¹⁹ UYGUR, Nermi (1984) **Kültür Kuramı**, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 15.

